

УДК 378.013:327(477)

DOI 10.5281/zenodo.14481125

Яна Кунденко

кандидат філософських наук

доцент кафедри філософії і політології Харківського національного
університету міського господарства

<https://orcid.org/0000-0002-3252-1949>

ЕЛЕКТРОННА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОСОБИСТІСНЕ УСАМІТНЕННЯ ПОСТ-КОВІДНОГО СОЦІУМУ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ (ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ В «ДЗЕРКАЛІ» СУЧАСНОЇ ОСВІТИ)

Актуальність. Соціальна комунікація стає невід’ємним соціально-конститувальним чинником існування й суспільного розвитку. Актуальність вивчення сучасних засобів суспільної комунікації зумовлена тим, що вони не тільки теоретично визначають форму існування соціуму, а й практично впливають на реальність природи й людини як специфічне віртуальне «середовище проживання». Цікавою особливістю сучасного етапу розвитку медіа є те, що в постковідному суспільстві, яке існує в контексті гібридної війни, засоби спілкування (електронна комунікація) не тільки сприяють віртуальному об’єднанню, а й дають можливість «фізично роз’єднати» людей у разі загрози їхньому життю як необхідній протиепідемічній та безпековій умові. **Метою** статті є сама комунікація в її найбільш розвинутій формі електронній комунікації. **Методологія** ґрунтується на системному підході, що синтезує основні напрацювання в галузі психології, філософії, соціології, етики, естетики, логіки й риторики та спрямований на розуміння сенсу медіа у визначеності його практичної реалізації. **Науковою новизною** є обґрунтування специфіки сучасної комунікації через визначення суперечностей усної, письмової й електронної комунікацій та філософське визначення електронної комунікації як найбільш розвиненої модифікації соціальної комунікації, що в знятому вигляді містить всі визначені форми та види соціальної комунікації загалом. **Висновки.** Констатовано очевидність суперечності в наочному існуванні медіакультури та засобів суспільної комунікації зі станом дослідження в гуманітарних студіях на теренах України як основи для подальшого розвитку, що потребує не тільки наративного опису, а й метанаративного систематизування (універсального філософського визначення). Побудоване таким чином дослідження комунікації конкретизує розуміння медіа, навчає практично застосовувати ці знання з максимальним ефектом у житті та професійній діяльності, особливо в період екзистенційних криз і трансформацій, уособленням яких є час світових епідемій та гібридної війни.

Ключові слова: соціальна комунікація; інформаційне суспільство; усна, невербальна, вербальна, образна, письмова, особистісна, міжособистісна, масова, електронна комунікація.

Постановка проблеми. Соціальна комунікація стає невід’ємним соціально-конститувальним чинником існування й суспільного розвитку.

Актуальність вивчення сучасних засобів суспільної комунікації зумовлена тим, що вони не тільки теоретично визначають форму існування соціуму, а й практично впливають на реальність природи й людини як специфічне віртуальне «середовище проживання». Невизначеність сутності та можливостей комунікації, її видового різноманіття призводить до соціальної та психологічної нестабільності, руйнівні наслідки якої наочні в сучасному економіко-політичному та культурному житті суспільства. Цікавою особливістю сучасного етапу розвитку медіа є те, що в постковідному суспільстві в контексті гібридної війни засоби спілкування (електронна комунікація) не тільки сприяють віртуальному об'єднанню, а, скоріше, дають можливість «фізично роз'єднати» людей у разі загрози їхньому життю як необхідній протиепідемічній та безпековій умові для цього. Крім того, вони надають можливість побути на самоті задля роздумів, пошуків, упорядкування внутрішнього світу, особистісної творчості, таким чином задовольняючи важливу та дуже актуальну психологічну потребу людини на аутокомунікацію як протилежну міжособистісній, що визначає суспільну сутність людини. У такому разі можна констатувати суперечність у наочному існуванні медіакультури й засобів суспільної комунікації зі станом дослідження в гуманітарних студіях на теренах України як основи для подальшого розвитку, що потребує не тільки наративного опису, а й метанаративного систематизування (універсального філософського визначення) як мети цієї роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій на тему сучасних медіазасобів дає змогу зробити такі висновки. Усебічне вивчення комунікації в різних напрямках гуманітарного знання становить концепції та твердження різного рівня узагальнення, які допомагають описувати, пояснювати, оцінювати, прогнозувати й керувати подіями комунікації [1–14]. Комунікаційна взаємодія є предметом безпосереднього дослідження таких наук: соціології – для визначення основних закономірностей розвитку

суспільства; психології – для вивчення індивідуальності свідомості людини; культурології – для вивчення існування культурної дійсності [1; 2; 5; 7]. Через це характеристика соціальної комунікації не має цілісного характеру.

Водночас неможливо створити теорію комунікації шляхом простого підсумовування, механічного поєднання численних концепцій. Для її побудови необхідно філософсько узагальнити ті знання про комунікацію, які мають соціальні, гуманітарні, природні, економічні та технічні науки, що створюють емпіричну та теоретичну базу теорії (філософії) комунікації або комунікології.

Метою нашого дослідження є сама комунікація в її найбільш розвинутій формі електронній комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення поняття «комунікація» виходить із внутрішньої та необхідної сутності, яка виявляється в різноманітності реально наявних видів. Таке змістове наповнення передбачає відповідну форму проведення досліджень, присвячених вивченню соціальної комунікації: системний підхід, що синтезує основні напрацювання в галузі психології, філософії, соціології, етики, естетики, логіки й риторики, спрямований на розуміння сенсу медіа у визначеності його практичної реалізації.

Крім того, обізнаність з'являється за єдності знання і волі, тобто власної діяльності в певному напрямку, що і пропонується в процесі освоєння інформації. Дослідження медіакомунікації в процесі комунікації та застосування різних медіазасобів, а також каналів сприйняття (як раціональних, так і чуттєво-образних) є актуальним завданням. Виклад теоретичного матеріалу передбачає діалог і дискусію, визначення понять супроводжують обговоренням кінофільмів, які розкривають емоційний контекст змісту досліджень. Крім того, є чуттєвою формою, що розкриває абстрактний контекст змісту наукових теорій та доказів. Специфіка дослідження комунікації полягає в системному підході, що передбачає

концентрацію уваги на самій соціокультурній реальності комунікації (визначення її сенсу і призначення, виявлення основних видів і засобів медіа, що дозволяють досягти максимального ефекту).

Особливістю вивчення комунікації є освоєння теоретичного матеріалу в процесі його практичного втілення, який передбачає розвиток наявних навичок і засобів спілкування. Основним способом їх удосконалення є поєднання різних комунікативних форм: усного виступу, текстового оформлення, електронної презентації. Уведення в контекст дослідження й навчання кінообразу дає змогу поєднувати традиційні академічні методи навчання з оригінальними тренінговими прийомами та способами практичного закріплення.

Побудоване таким чином дослідження комунікації конкретизує розуміння медіа, навчає практично застосовувати ці знання з максимальним ефектом у житті та професійній діяльності, особливо в період екзистенційних криз і трансформацій, уособленням яких є час світової епідемії та гібридної війни. Це сприяє не тільки досягненню освітніх цілей, а й дає виховний ефект, формує духовні цінності, що відповідають інформаційній стадії розвитку суспільства.

Слово «communico» перекладають як «робити загальним, пов'язувати, спілкуватися» [10]. Поняття «комунікація» уживають у такому значенні: 1) зв'язок між різними об'єктами (зокрема технічними пристроями); 2) взаємодія (обмін сигналами) між тваринами; 3) спілкування між людьми в процесі створення й передавання інформації як міри організації матерії, що реалізується в процесі пізнання та об'єктивації в соціальній комунікації.

Соціальну комунікацію визначають як ефективну взаємодію (на відміну від роз'єднання й відокремленості стосовно до протилежного поняття «самотність») у певній знаковій формі (повідомлення). Взаємодію вважають завершеною, коли відбулися зміни у свідомості та/або поведінці учасників.

Підставою поділу соціальної комунікації виступає внутрішньо необхідна сутність, яка визначає це явище: наявність зв'язку або роз'єднання, що здійснюється завдяки певному комунікаційному каналу – реальній чи уявній лінії, якою повідомлення рухаються від комунікатора до комуніканта, та засобів для створення, передання та сприйняття повідомлення.

Відповідно до цього можна виокремити такі основні види комунікативних каналів і, відповідно, видів комунікації:

- аудіо (звук) – усна комунікація;
- відео (буква) – письмова комунікація;
- аудіовізуальна (біт) – електронна комунікація.

Крім того, кожна з них передбачає власні ступені розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні види соціальної комунікації

Усна (звук)	Письмова (літера)	Електронна (біт)
Невербальна	Особистісна (автокомунікація)	Преса / радіо = кіно
Вербальна	Міжособистісна	Телебачення
Образна	Масова	Інтернет

Усну комунікацію визначають як безпосередню форму зв'язку, що здійснюється аудіально (за допомогою звуку) і відображає індивідуальну визначеність учасників комунікації щодо змісту повідомлення [6; 10]. Основними ступенями розвитку усної комунікації є:

1) невербальна (жести) – безпосередній вид комунікації, який використовує несловесні форми, що виражають особистісну неповторність

людини в певній системі звуків, жестів, рухів та артефактів, що мають загальнозначущий характер;

2) вербальна (слова) – протилежний невербальному вид комунікації, який використовує слово, представлене аудіально й візуально в усній та письмовій мові з метою уточнення загальнозначущого змісту повідомлення;

3) образна – узагальнювальний вид комунікації, який використовує асоціативний ряд, імідж учасників та художній образ як гармонію чуттєводаної матеріальної форми та духовного змісту з метою досягнення зміни в свідомості та поведінці учасників.

Суперечністю усної комунікації (рушієм її подальшого розвитку) є те, що через просторову й тимчасову обмеженість усної взаємодії та однозначність змісту повідомлення важко досягти зворотного зв'язку та створити нове як ефект комунікації.

Письмову комунікацію можна визначити як протилежну усній форму комунікації, яка вирішує її суперечність – зв'язок здійснюється візуально (за допомогою літер). Крім того, письмова комунікація спрямована на визначення загальнозначущого та ідеального (не даного у відчутті, а створеного у свідомості людини) сенсу, зафіксованого в тексті. Основними ступенями розвитку письмової комунікації є:

1) особистісна (автокомунікація) – безпосередня форма, яка існує у свідомості самого індивіда з метою забезпечення зв'язності, узгодженості та цілісності особистості на основі самовизначення та самоідентифікації;

2) міжособистісна комунікація – протилежна автокомунікації форма, що пов'язує двох індивідів, які вступили у контакт задля реалізації власної внутрішньої визначеності (зміст повідомлення), а також досягнення соціального визнання та значущості;

3) масова комунікація – узагальнювальний вид комунікації, який передбачає «масовий» (загальний) і «масований» (багатоканальний і

мультимедійний) вплив технічних засобів комунікації, що має на меті адаптацію загальнозначущого культурного змісту для кожної людини.

Суперечністю письмової комунікації (рушієм її подальшого розвитку) є те, що ефект (зворотний зв'язок і створення нового) досяжний, але ускладнений статичною формою текстового повідомлення.

Цю суперечність вирішує електронна комунікація як узагальнювальна медіаформа [8]. Електронна комунікація здійснюється за допомогою бінарної опозиції (біт) як одиниці виміру інформації, що передана засобами масмедіа й фіксує сутність, реалізовану у визначеності знака (гіпертекст), на відміну від сигналу (звук або літера).

Основними ступенями розвитку електронної комунікації є:

1) преса – безпосередній вид масової комунікації, що узагальнює усну та письмову форми фіксації інформації на паперовому аркуші за допомогою друкарської техніки відтворення текстів і зображень, долає просторово-часову обмеженість звуку та статичність письмового тексту;

2) радіо – протилежний пресі засіб масової комунікації, який поширює інформацію аудіально задля створення цілісної картини світу в уяві людини;

3) кіно – синтетична форма мистецтва й узагальнювальний (преса та радіо) вид масмедіа, що використовує рухомі звуко-зорові образи для зображення дійсності як взаємодії людини і навколишньої реальності (фізична та соціальна), що розвивається;

4) телебачення – масовий засіб комунікації, що використовує звуко-зоровий кінообраз, вписаний у контекст інформаційного повідомлення задля формування індивідуальної свідомості та громадської думки в процесі їхньої взаємодії;

5) Інтернет – універсальне комунікативне середовище (мережа) і соціопсихологічна реальність інформаційного суспільства (віртуальна реальність), що існує за умови активної людської діяльності в напрямку його створення та розвитку, що становить мислення людини, яке втілене у вигляді

гіпертексту – єдності поняття й образу, що відображає системну організацію світобудови, яка постійно розвивається.

Суперечністю електронної комунікації (рушієм її подальшого розвитку) є продовження її специфіки – постійної взаємодії та поновлення у віртуальному повідомленні. Реальність гіпертексту перебуває в ситуації ентропії (хаосу), постійно прагне до організації та впорядкування у свідомості кожної людини.

Висновки. Таким чином, існує очевидна суперечність у наочному існуванні медіакультури та засобів суспільної комунікації зі станом дослідження в гуманітарних студіях на теренах України. «Віртуальний світ», що існує поряд із «фізичною» (матеріальною) реальністю природи та «метафізичною» (духовною) реальністю культури, об'єднуючи їх, потребує не тільки постійної комунікації, а й усамітнення (аутокомунікації) у життєдіяльності сучасної людини.

Усе це робить необхідним цілісне філософське визначення електронної комунікації як найбільш розвиненої форми соціальної комунікації, що в знятому вигляді містить усі визначені форми та види соціальної комунікації загалом, а це може стати **предметом подальших досліджень**.

Список бібліографічних посилань

1. Глебова Н. Соціокультурні комунікаційні аспекти соціалізації: теоретикометодологічний контекст. *Versus : наук.-теорет. часопис*. Мелітополь, 2013. № 1. С. 78–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vers_2013_1_17 (дата звернення: 30.09.2024).
2. Коміна Т. О. Соціально-психологічні механізми комунікаційних технологій: з історії медіа-досліджень. *Діалог: медіа-студії* : зб. наук. праць. Одеса, 2014. Вип. 18–19. С. 223–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dialog_2014_18-19_23 (дата звернення: 30.09.2024).
3. Коноваленко Н. В. Соціальна комунікація як чинник сучасної інформаційної культури: теоретико-методологічний контекст. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 119. С. 52–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2014_119_7 (дата звернення: 30.09.2024).
4. Красняк О. П., Амонс С. Е. Соціальні комунікації: особливості їх запровадження в період війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/48> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Курбан О. В. Соціальні комунікації в роботах українських дослідників. *Інформаційне суспільство*. 2010. Вип. 11. С. 58–63. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1044/1/O.Kurban_SKRUD_GI.pdf (дата звернення: 30.09.2024).

6. Лавренова М. В. Соціальні комунікації: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : зб. наук. праць. Мукачево, 2017. Вип. 2. С. 174–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2017_2_54 (дата звернення: 30.09.2024).

7. Лалак О. А. Теоретико-методологічні засади міждисциплінарного дослідження міжкультурної комунікації в контексті глобальної трансформації значення та ролі соціальної комунікації. *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2015. № 4. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2015_4_8 (дата звернення: 30.09.2024).

8. Маркова В. Медіаосвіта в системі соціальних комунікацій: теоретичний аспект. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 10. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2019_10_6 (дата звернення: 30.09.2024).

9. Супрун Г. Г. Ідентичність індивіда в цифрову епоху соціальних комунікацій. *Філософські обрії*. 2020. № 43. С. 85–95. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17797> (дата звернення: 30.09.2024).

10. Холод О. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. й доп. Київ : Білий Тигр, 2018. 370 с. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/4189> (дата звернення: 30.09.2024).

11. Цвібель А. О. Еволюція філософського осмислення соціальної комунікації: від концепцій спілкування до соціальної теорії. *Софія*. 2015. № 2. С. 93–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sophia_2015_2_26 (дата звернення: 30.09.2024).

12. Якубовська М. Г., Масі Н. І. Еволюція соціальних комунікацій: становлення нової культури реальності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 2. С. 130–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2019 (дата звернення: 30.09.2024).

References

1. Hlebova N. Sotsiokulturni komunikatsiini aspekty sotsializatsii: teoretykometodolohichniy kontekst. Versus : nauk.-teoret. chasopys. Melitopol, 2013. № 1. S. 78–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vers_2013_1_17 (data zvernennia: 30.09.2024).

2. Komina T. O. Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy komunikatsiinykh tekhnolohii: z istorii media-doslidzhen. Dialog: media-studii : zb. nauk. prats. Odesa, 2014. Vyp. 18–19. S. 223–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dialog_2014_18-19_23 (data zvernennia: 30.09.2024).

3. Konovalenko N. V. Sotsialna komunikatsiia yak chynnyk suchasnoi informatsiinoi kultury: teoretyko-metodolohichniy kontekst. Nova paradyhma. 2014. Vyp. 119. S. 52–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_119_7 (data zvernennia: 30.09.2024).

4. Krasniak O. P., Amons S. E. Sotsialni komunikatsii: osoblyvosti yikh zaprovadzhennia v period viiny. Ekonomika ta suspilstvo. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/48> (data zvernennia: 30.09.2024).

5. Kurban O. V. Sotsialni komunikatsii v robotakh ukrainskykh doslidnykiv. Informatsiine suspilstvo. 2010. Vyp. 11. S. 58–63. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1044/1/O.Kurban_SKRUD_GI.pdf (data zvernennia: 30.09.2024).

6. Lavrenova M. V. Sotsialni komunikatsii: teoretychnyi analiz. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika ta psykholohiia» : zb. nauk. prats. Mukachevo, 2017. Vyp. 2. S. 174–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2017_2_54 (data zvernennia: 30.09.2024).

7. Lalak O. A. Teoretyko-metodolohichni zasady mizhdystsyplinarnoho doslidzhennia mizhkulturnoi komunikatsii v konteksti hlobalnoi transformatsii znachennia ta roli sotsialnoi

komunikatsii. Derzhava ta rehiony. Seriia «Sotsialni komunikatsii». 2015. № 4. S. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2015_4_8 (data zvernennia: 30.09.2024).

8. Markova V. Mediaosvita v systemi sotsialnykh komunikatsii: teoretychnyi aspekt. Visnyk Knyzhkovoï palaty. 2019. № 10. S. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_10_6 (data zvernennia: 30.09.2024).

9. Suprun H. H. Identychnist indyvida v tsyfrovu epokhu sotsialnykh komunikatsii. Filosofski obrii. 2020. № 43. S. 85–95. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17797> (data zvernennia: 30.09.2024).

10. Kholod O. Sotsialni komunikatsii: tendentsii rozvytku : navch. posibnyk. 2-he vyd., pererob. y dop. Kyiv : Bilyi Tyhr, 2018. 370 s. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/4189> (data zvernennia: 30.09.2024).

11. Tsvibel A. O. Evoliutsiia filosofskoho osmyslennia sotsialnoi komunikatsii: vid kontseptsii spilkuvannia do sotsialnoi teorii. Sofiia. 2015. № 2. S. 93–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sophia_2015_2_26 (data zvernennia: 30.09.2024).

12. Yakubovska M. H., Masi N. I. Evoliutsiia sotsialnykh komunikatsii: stanovlennia novoi kultury realnosti. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. 2019. № 2. S. 130–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2019 (data zvernennia: 30.09.2024).

Yana Kundenko

Candidate of Philosophical Sciences, Associate professor

Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science of the Kharkiv

National University of Urban Economy

<https://orcid.org/0000-0002-3252-1949>

ELECTRONIC COMMUNICATION AS A PARTICULAR CONSIDERATION OF POST-COVID SOCIETY IN THE CONTEXT OF A HYBRID WAR (PHILOSOPHICAL REFLECTION AT THE “MIRROR” OF SUCHASNOY INVESTIGATION)

Social communication becomes an integral social-constitutive factor of existence and social development. The relevance of studying modern means of social communication is confirmed by the fact that they not only theoretically determine the form of existence of society, but also practically affect the reality of nature and man as a specific virtual "habitat". An interesting feature of the current stage in the development of media is that in the post-Covid society, existing in the context of hybrid warfare, the means of communication (electronic communication) not only contribute to virtual unification, but also make it possible to "physically disconnect" people during threats to their lives as a necessary anti-epidemic and security condition for this. In this case, it is possible to state the obvious contradiction in the apparent existence of media culture and means of social communication with the state of research in humanitarian studies on the territory of Ukraine, as a basis for further development, which requires not only a narrative description, but also a meta-narrative systematization (universal philosophical definition). The study of communication built in this way concretizes the understanding of the media, teaches the practical application of this knowledge with the maximum effect in life and professional activity. Especially in the period of existential crises and transformations, the personification of which is the time of the world epidemic and hybrid war.

Keywords: social communication; informational partnership; types of communication; sleep, non-verbal, verbal, figurative, written, special, intersocial, mass, electronic.